

WIĘCBORK

Miasto szlacheckie, parafia własna.

Najstarsze wzmianki o Więcborku pochodzą z lat 1405 – 1418, kiedy jego właścicielem był niejaki Sędziwój, zapewne pochodzący z rodu Pałuków [KDW VIII, nr 833].

lokacja miasta: stan zachowania źródeł nie pozwala na dokładne ustalenie daty lokacji. Jako oppidum wraz z suburbium miejscowość wymieniona w 1405 r. [Łaski LBG I, s. 330-331; Fontes TNT XII, 1908, s. 250-251]. Rejestr poboru cyzy z lat 1462 – 1465 nie wymienia Więcborka wśród miast, lecz to źródło pomija wiele wówczas istniejących ośrodków municypalnych. Nie jest jasna próba łączenia początków miasta z rokiem 1383 i osadą zwaną *Wąsówno*, co sugeruje literatura.

literatura: *Więcbork. Szkic monografii miasta*, praca zbiorowa, Więcbork 1993; Birkoholz Z., *Średniowieczne dzieje Więcborka w świetle najnowszych badań*, Sępólno Krajeńskie 2003;

herb i pieczęcie miejskie: omawia M. Adamczewski, *Heraldyka miast wielkopolskich*, s. 456-457 nr B 763 – B 765;

[1578] Miasto należało do Zebrzydowskich. Podatki wybierano z 6 łanów osiadłych, od 9 rzemieślników, piekarza, 2 komorników. Mieszczanie płacili 6 fl 6 gr podwójnego szosu [Pawiński, s. 178].

[1618] Miasto płaciło 6 fl 6 gr szosu dupla. Podatki wybierano z 3 łanów od rzemieślników w wysokości 8 fl oraz młyna dwukołowego – razem 18 fl 24 gr [Parczewski, s. 296].

[ok. 1710] W mieście był jeden dym i półdym [Bibl. Kórnicka PAN, rękopis BK 360, k. 81].

[źródła]

1695 r. – wyszynk, ks. grodz. Nakło 200, k. 56;

1712 r. – ks. grodz. Nakło 201, k. 125-126v;

- wojsko, ks. grodz. Nakło 202, (d. 98?) k. 64v;

WIĘCBORK [parafia]

Parafia rzymsko-katolicka w dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej, archidiakonacie Kamień Krajeński. W granicach parafii leżały: Sitno, Suchorączek, Śmiłowo, Witunia, Zakrzewek.

Kościół parafialny ufundował dziedzic Sędziwój w dniu 28 października 1405 r. Była to jednak powtórna fundacja, bądź dokument odzwierciedla etap procesu fundacyjnego parafii, na co wskazuje obecność plebana Aleksego oraz wzmianki wskazujące na starsze uposażenie.

Kościół parafialny NMP oraz św. Szymona i św. Judy, wizytowano w 1653 r., miał 6 altarii. Jedną z nich była altarią bractwa św. Anny.

Do uposażenia należało 7 łanów. Pleban pobierał meszne z 27 łanów w mieście od 13 kmieci (*colonos*) z Wituni, Peperzyna (22) Zakrzewka (3 – 3 spustoszało), Suchorączka (3 – olim 8), Śmiłowa (9). oraz dziesięciny (m.in. 40 fl z Peperzyna i folwarku wiecborskiego). Pewne dochody czerpano także z legatów, m.in. mieszczanina wiecborskiego Andrzeja Smolika.

Z parafią była powiązana świątynia nosząca wezwanie św. Katarzyny, która w połowie XVII w. znajdowała się w stanie ruiny. Był to zapewne kościół szpitalny, położony na przedmieściu.

Kościół parafialny w Więcborku. 2008 r.

W mieście istniał szpital. W 1653 r. była to budowla z jednym pomieszczeniem mieszkalnym (*hypocaustus*). Do uposażenia należały zapisy 60 fl z rocznym czynszem 4 fl oraz 40 fl legowane przez Stanisława Smuszewskiego i zabezpieczone na dochodach z Więcborka.

Według wizytacji z 1766 r. świątynia znajdowała się w budowie, prowadzonej z inicjatywy Józefa Remigiana i jego syna Aleksandra Hilarego Potulickiego. Kościół nosił wezwanie św. Szymona i Judy oraz Jana Chrzciciela.

We wsi Wielewicz znajdowała się niegdyś parafia Św. Jakuba Apostoła, afiliowana do Więcborka 7 maja 1738 r. Na zamku w Więcborku była kaplica Św. Katarzyny.

Luteranie zamieszkiwali we wsiach Peperzyn, Witunia, Nowy Dwór, Śmiełowo. Protestanci posiadali cmentarz i nauczyciela. Zbór protestancki w Peperzynie rozebrano w roku 1740 [Librowski S., *Repertorium* I, s. 152].

Źródła: Fontes TNT XII, s. 246-251;

[plebani]

1405 r. – Aleksy [Fontes TNT XII, 1908, s. 250-251; LBG I, s. 330-331];

1653 r. – Samuel Stameus [Fontes TNT XII, 1908, s. 249];

1683 r. – Łukasz Markiewicz, kanonik kolegiaty w Kamieniu Krajeńskim [Fontes TNT XIII, s. 533];

1714 r. – kuratus, Grzegorz Pilarski, także dziekan więcborski [*Księga gruntowa domeny złotowskiej*, s. 79 (*curatus*) 92-93 (proboszcz) nr 15];

1761 r. – Konstantyn Bonas, kanonik kolegiaty w Kamieniu Krajeńskim, zm. 1768 r. [Fontes TNT XIII, s. 543];

WIĘCBORK [zamek]

Zamek powstał zapewne w 1556 r. i był przeznaczony na rezydencję rodziny Zebrzydowskich. Jego dzieje wymagają dogłębniejszych badań.

Relikty budowli w postaci fundamentów zachowały się przy ulicach Potulickich oraz Powstańców Wielkopolskich. Badania archeologiczne na zamku prowadzono w początkach XXI w.

Lit.: Birkholz Z., *Z działalności fundatorskiej biskupa Andrzeja Zebrzydowskiego – zamek w Więcborku* (w;) Materiały do dziejów kultury i sztuki Bydgoszcz i regionu, z. 9, Bydgoszcz 2004;